



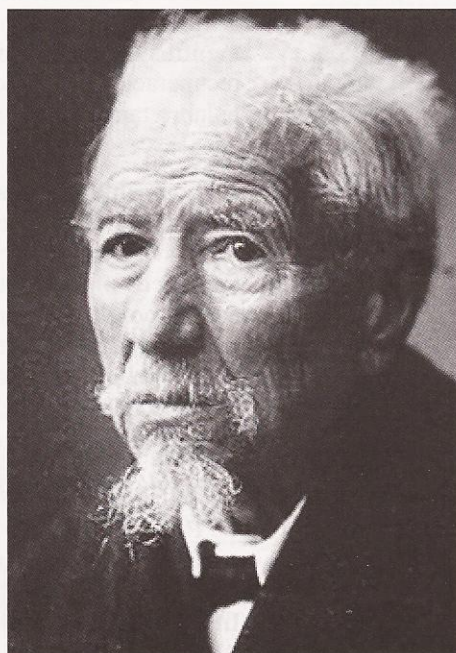
AS CONTROVERTIDAS FIGURAS DE PARDO DE CELA E PEDRO ÁLVAREZ DE SOTOMAIOR (I)

Por: José Mª López-Dóriga Aymerich

Segundo Carlos Barros, no seu magnífico artigo: <<Mitos da historiografía galeguista>>, ..., a Idade Media é o período histórico de maior relevancia para a nacionalidade galega dende diversos puntos: nacemento e oficialidade da lingua, época dourada da literatura, individualización política, influencia internacional, clases sociais e formación social diferenciada. Galicia é unha nación formada na Idade Media, e iso reflíctese amplamente na obra dos nacionalistas galegos, cunha filosofía histórica de Galicia que é debedora dun ciclo de vida-morte-resurrección que nos remite de novo ao cristianismo, e toma implicitamente coma referencia o valor máis sólido e permanente da nacionalidade galega: o idioma, a cultura.

A vida é a Galicia medieval, a morte sobrevén ao entrar na Idade Moderna da man dos Reis Católicos e a resurrección prodúcese na romántica segunda metade do século XIX. O Rexurdimento é un movemento cultural (Rosalía de Castro, Eduardo Pondal e Curros Enríquez) que inclúe tamén as dúas primeiras historias de Galicia, escritas por Benito Vicetto e Manuel Murguía, que máis alá do seu valor historiográfico: "foron a base do nacionalismo galego".

No esquema historiográfico nacionalista o momento fundamental que explica o posterior "asoballamento" de Galicia son os acontecementos da segunda metade do século XV: 1) "derrota da revolta irmandiña", 2) decapitación do nobre "independentista" Pedro Pardo de Cella, 3) "doma e castración do reino de Galicia" por parte dos Reis Católicos. Tres mitos interrelacionados que constitúen un sistema básico para comprender a concepción de Galicia e da historia de Galicia



elaborada polo nacionalismo galego contemporáneo. O punto de inflexión século XV/século XVI marca la transición entre a Idade Media e a Idade Moderna e é, sen dúbida, esencial para discernir as orixes da Galicia contemporánea..."

Prosigue no seu artigo explicando como nas dúas décadas pasadas os avances fundamentais da historiografía socavaron as bases das vellas historias nacionais, referíndose á concepción da historia de España divulgada durante o franquismo e tamén á historia de Galicia, refeita e difundida ao mesmo tempo, cando o centralismo da dictadura, era o inimigo a bater. Se ben a orixe dos maiores disparates historiográficos está na maioría das veces en autores do s. XIX e comezos do s. XX,

debido a un baixo nivel de coñecementos historiográficos. É por iso polo que cre necesario a desmitificación das historiografías nacionalistas, sen que elo queira dicir rexeitamento á nación como tema de investigación académica, máis ben o contrario. É para avanzar na recuperación e posta ao día das historiografías nacionais.

O dilema de aceptar ou non as novas evidencias historiográficas que poidan cuestionar mitos nacionalistas, é máis político que historiográfico. O investigador non pode negar os resultados das investigacións sen renunciar á súa función (algúns o fan). O home político, menos urxido en seguir os dictados da ciencia, situado na corta duración, mide máis os custos políticos das desmitificacións. O historiador profesional que renuncia á súa función crítica moi mal servizo presta non só á historia, senón tamén ao nacionalismo, á historia do seu país. Un discurso político, un

proxecto de reconstrución nacional, que non busque fundamento na verdade histórica, labra dende logo a súa propia derrota.

Ten en conta principalmente as obras de Benito Vicetto, Manuel Murguía, Vicente Risco, Ramón Villar Ponte e Alfonso

SUBVENCIONADO POLA:



XUNTA DE GALICIA

PRESIDENCIA

Secretaría Xeral de Política Lingüística

Rodríguez Castelao. Todos eles literatos e escritores que, nun momento determinado, dedícanse á historia levados polo seu patriotismo, polas súas inquietudes políticas. Unha primeira explicación do exceso de mitificación está na falla de fontes e no baixo nivel metodolóxico e historiográfico de disciplina histórica, o que é especialmente certo no s. XIX. Case un século máis tarde Castelao acusa a existencia de posicións críticas cara á historia romántica de Galicia, pero as propias necesidades do proxecto nacionalista – tal como el o entendía – levárono a manter o conxunto dos mitos acumulados dende Vicetto.

O obxectivo das historias de Galicia era a divulgación, a formación dunha conciencia nacional entre os galegos a través da historia e os nosos literatos e xornalistas acudían unha e outra vez á simplificación, potenciando os trazos máis susceptibles de idealización e pedagóxicos, unha segunda explicación da mitoloxía galeguista máis alá das evidencias historiográficas.

No fondo latía a idea, común aos intelectuais galeguistas ata hai pouco, da historia coma a obras dos grandes homes, o campo de acción duns escollidos grupos dirixentes, quedando reservado ao pobo o papel de masa de manobra. É precisamente por iso, polo que para os primeiros historiadores e políticos nacionalistas, os movementos sociais de raíz popular fáiselles incomprensible, situando as súas esperanzas de liberación de Galicia nas tradicionais clases dirixentes.

Á pregunta de si Galicia necesitaba da súa aristocracia, Castelao escribía: “*nós responderíamos que si, porque todol-os povos necesitan unha aristocracia como agora necesitan unha élite*”, lamentando a continuación o desterro que despois da revolución irmandiña, os Reis Católicos impuxeron aos grandes señores de Galicia: “*así decapitaban a unha nación sen que a mesma nación se enterase, burlando ao mesmo tempo o xuicio da hestoria*”. Verdadeiramente, a historia xulgou e condenou á nobreza galega do século XV, repetidamente impugnada pola revolta de vasalos e das cidades, por unha igrexa de quen os bens ocuparon fraudulentamente, por unha monarquía desexosa de intervir en Galicia en olor a multitude coas bandeiras da paz, a xustiza e a seguridade. O desacordo coa historia real conduce á historia desexable, segundo a cal os nobres galegos << *serían invulnerables se contarán coa simpatía dos servos ou coa fidelidade dos criados* >>. Esta nostalxia por unha historia que nunca aconteceu, non tería maiores consecuencias se iso non restase obxectividade á historia de Galicia, sobre todo cando se lle atribúe aos señores feudais unha conciencia nacional suposta.

Non hai acontecemento que perturbara máis ao deseño nacionalista dunha Galicia medieval emancipada, que a revolución irmandiña. Revolta popular, campesiña e cidadán, que gobernou Galicia entre 1467 e 1469, apoiada por unha gran parte da igrexa e por sectores da fidalguía, contra os señores das fortalezas (sobre todo a gran nobreza laica). Os irmandiños foron enaltecidos pola historiografía galeguista á vez que incomprensidos e ata criticados, a causa de ter derrotado e debilitado para sempre á nobreza galega, clase social destinada a asumir o protagonismo galego no medievo. Sendo o pobo galego parte principal da nación, celébrase a súa rebeldía heroica, pero cuestionase a oportunidade (revolta prematura) e ata os seus obxectivos antinobiliarios (serven aos intereses do centralismo en cernes). Esta interpretación nesgada chegou ao gran público dunha maneira simple, mediante unha imaxe derrotista da revolta.



Aparecen aquí as controvertidas figuras do mariscal Pedro Pardo de Cela e Pero Álvarez de Soutomaior, tamén coñecido coma Pedro Madruga, dous cabaleiros que coma todos os señores laicos do século XV, eran tidos coma malfetores en Galicia e na mesma corte de Castela.

Pedro Pardo de Cela é un feito histórico onde o mito e a realidade coñecida distáncianse unha enormidade. A súa morte violenta creou as condicións para a invención dunha biografía que o converten en mártir por excelencia da literatura galeguista tradicional, no máximo representante desa nobreza galega que tiña que ser e non foi.

Benito Vicetto (1824 – 1878), recoñece que non ten fundamentos documentais que xustifique a súa versión imaxinaria do mariscal, e bota as culpas a Aponte, Molina e Gándara que case non falan do Mariscal, non entende como estes ilustres cronistas dos séculos XVI e XVII, non situaron ao mariscal entre os grandes nobres do século XV.

O caso é que Pedro Pardo de Cela non foi máis ca un nobre mediano, protagonista dun ascenso fulgurante que lle granxeou grandes inimidades populares, eclesiásticas e reais debido á violencia empregada (procedemento habitual para medrar naquel entón). Non chamaría a atención senón fose porque, ao principio dos anos 80 do século XV, as circunstancias fixeron del un gran chibo expiatorio. E aínda así, os xenealoxistas non lle deron, logo, excesiva importancia á súa morte.

Aponte conta que Pedro Pardo de Cela foi un simple cabaleiro a soldo dos Andrade << *asta que fue gran señor* >> podendo entón reunir, coa axuda do seu xenro Pedro Bolaño,

ata 100 escudeiros e 5000 peóns. Despois da revolta irmandiña aparece, en 1477, entre os grandes señores confederados, o último da lista, para resistir o intento real de resucitar as irmandades; ao ano seguinte comezan os enfrontamentos que, cinco anos despois, causaron a súa ruína.

Para García Oro, cre que as causas da súa desgraza estaban na debilidade do seu señorío, que non soubo rodearse de aliados e na determinación de Fernando Acuña para facer valer a autoridade real. Habería que engadir un factor circunstancial, a conxuntura política de 1483, cando os Reis Católicos obrigan a Acuña e a Chinchilla a volver a Galicia e obter resultados inmediatos no restablecemento da paz e a orde, devolvendo os señoríos eclesiásticos á igrexa.

Da súa familia só herda Pardo de Cella castelos e case nada máis. Chegara a ser un gran señor de fortalezas, o que lle da moito poder coercitivo pero poucos medios económicos directos. Unha boa política matrimonial emparenta con importantes familias nobres: casa con Isabel de Castro, filla do Conde de Lemos e sobriña do bispo de Mondoñedo; e casa ás súas fillas con cabaleiros das casas de Saavedra e de Ribadeneira (á súa vez emparentados coas casas de Miranda, Bolaño e Ron). En 1464, Pedro Pardo é xa encomendeiro do bispo de Mondoñedo e alcalde de Viveiro polo Rei, cargo que lle será confirmado ao ano seguinte polo rei Enrique IV, ao pasar a vila á coroa. Os seus ingresos cumprimentase coas alcabalas dunha grande parte do bispado de Mondoñedo. Esta dependencia de ingresos alleos (xerados pola igrexa de Mondoñedo, os veciños de Viveiro e a facenda real), para manter un status de gran señor, foi o talón de Aquiles do noso mariscal. Polas fontes orais, sábese que foron as rendas do bispo de Mondoñedo as que desencadearon o conflito que o levou ao cadafalso. E das fontes xudiciais sábese que o cobro de rendas reais xustificou post-mortem, a confiscación dos seus bens.

A falla de sentido económico do mariscal vese moi ben naquelo que <<Pedro Pardo, Mariscal dixera al dicho Conde (de Lemos) que ynchese los carballos de los dichos basallos e quel dicho Conde que no queria, que no abia de mantener de los carballos>>. Este diálogo tivo lugar no ano 1469, cando o Mariscal volvía do exilio, ás ordes do seu sogro, o Conde de Lemos, para recuperar as súas posicións tomadas polos irmandiños, os vasalos rebeldes derrocaron a fortaleza da Frouxeira, onde prenderon ao Mariscal Pedro Pardo, deixándoo con vida a pesar da súa fama de bandoleiro, cousa que non fixeron dezaseis anos despois os enviados da Raíña

Isabel La Católica. Pedro Pardo non foi, dende logo o dirixente dos irmandiños que o novelista Vicetto imaxinou na súa novela “Los Hidalgos de Monforte”, senón un dos seus inimigos máis temido.

Tampouco é certo, como dixo a vella historiografía galeguista, que Pardo de Cella militara nas filas de La Beltraneja e de Portugal contra Isabel La Católica na guerra de sucesión (1476 – 1479). Todo o contrario, aliñouse co bando Isabelino que encabezaba o arcebispo de Santiago, Alonso II de Fonseca, e que aglutinaba a case toda a nobreza galega (aínda que o entusiasmo que desempeñaban estes señores, foi moi desigual), de tradición integracionista, coa notoria excepción de Pedro Álvarez de Soutomaior que defendeu a opción portuguesa. Así, no 1476 estivo o Mariscal con todos os seus familiares, no gran cerco a Pedro Madruga en Pontevedra, e, en 1477, segundo xa comentamos, participou nunha confederación que sendo isabelina, estaba máis ben pensada para resistir a orde real de recrear La Santa Hermandad. A partir de aquí sucédense unha serie de problemas puntuais do Mariscal cos oficiais dos Reis Católicos, que non levan consigo un cambio de bando. Non existe pois, noticia documental ningunha do aliñamento,

en calquera momento, de Pardo de Cella con Pedro Madruga e os portugueses durante a guerra de sucesión.

Os enfrontamentos de Pardo de Cella cos oficiais reais (sucesivamente Ladrón de Guevara, Francisco Cerón e Fernando Acuña) serían marxinais para a historia de Galicia, senón fora polo desenlace final, mortal, deste conflito. Os señores de Galicia gobernaban os seus estados proclamando a lealdade a un “alejado” Rei de Castela, a quen lle roubaban por outra parte as súas rendas. Cando a Raíña Isabel pretende facer máis efectiva a autoridade real en Galicia, restablecendo as irmandades e procurando o sostén das cidades, xorden grandes conflitos de poder, ou sexa, de xurisdición, entre os enviados dos Reis e cada un dos grandes señores de fortalezas, empezando polos partidarios de Isabel.

No contexto dunha loita xeneralizada polo poder, entre a nobreza e a monarquía, teñen lugar os incidentes que levaron a Pardo de Cella ao cadafalso coma unha gran cabeza de turco. Morre decapitado en Mondoñedo, o 17 de decembro de 1483.

De Pedro Álvarez de Soutomaior, falaremos nunha próxima entrega, xa que a súa figura lendaria e en exceso mitificada, necesita un espazo moito maior do que neste número dispoñemos.

